

O PRINCIPU I PRINCIPIMA NJEGA I NJEGOVIH

(Boris Stanić, Gvido van Helgel, *Atentat*, Besna kobilica, 2015)

Malo šta ima toliko veliki odziv na svetskom nivou kao dva svetska rata. Malo šta je toliko i u toj meri proučeno kao ova dva rođaka po smrti, brata po enormnosti i jadu, ove alfe i omega pravog prikaza ljudske prirode. I jedan i drugi su stavili čoveštvo na kocku, rešili da izvagaju onu Džokerovu (Hit Ledžer varijanta) floskulu da ljudi bez pravila gube moral, da će se međusobno gotovo pojesti. Neke od najlepših stripovskih priča upravo iz ovog perioda vuku korene (Špigelmanov *Maus* je tu najzvučniji primer); neki od najinteresantnijih filmova inspiraciju vuku iz ovog doba (*Dr Strejndžlav* Stenlija Kjubrika). Samim tim ne čudi ni pozamašna količina literature i diskusija koje se motaju oko posledica – i te kako dugoročnih – ovih ratova, kao i dotično vezano za uzroke.

Uzrok prvog, Velikog rata je Srbima – i Bosancima – nadasve poznat, i nosi ime i prezime jednog čudnog brkatog mladića koji više deluje kao baštovan negoli terorista. Gavrilo Princip. Usmrtitelj Franca Ferdinanda i njegove supruge. Katalizator austrougarskog udara na Srbiju. Onaj leptir koji je mahom krila uzrokovao cunami na drugom kraju sveta. Ili, tačnije, širom sveta. Naravno, njegova uloga i tačan MO su se menjali po potrebi istoričara, ideologa, iredentista, itd. – isprva je narodni junak, pa onda terorista, pa zagovornik ciljeva ovog ili onog ultranacionalističkog pokreta, pa niko i ništa, pa opet neko i nešto. Poput svega u istoriji, ni Gavra nije izuzet manipulacije i iskorišćavanja. Naravno, lako (!) je kreirati istorijsku (ne)istinu o istorijskoj ličnosti o kojoj se privatno malo zna, pogotovo ako je ta ličnost iz zemlje o kojoj tuđa mišljenja variraju, ili je barem deo naroda sa sličnim problemima. Faktografija pretvara ljude u imena i prezimena, živote u fusnote i podtačke, događaje u pasuse, dostignuća u neki memljivi poziv za veće i jače zarad višeg cilja. Tu dođe do mešanja fikcije i faktoida, a lepo bi bilo da barem jednom dođe prilika da se slično – činjenice i fantaziranje – iskoristi u pozitivne svrhe.

Ovde već ulaze Boris Stanić i Gvido van Hengel. Prvi je narodu (doduše, alternativnom i stripovskom – znači, količinski maleckom) poznat po *Blatištu* i *Radosavu* (čija se dva nastavka očekuju uskoro). Drugi je Holanđanin, a nije uklet; istoričar, a nije korumpiran; vidno ne Srbin, a priča srpski na nivou na kojem bi mu prosečni seljani zavideli. Obojica su tako sitni i čudni, prepuni neoborive energije i elana, u nekoliko navrata rešili da se pozabave Principovom pričom. Jedan je imao istorijsku podlogu o balkanskim narodima, a ponajviše o Mladog Bosni (Hengel), drugi je imao surovi i sirovi grafizam da dočara to znanje stripofilima (Stanić). Jedan je rešio da rabi svu moguću i nemoguću literaturu, sve krupne i sitne

izvore, svaki ćoškić koji iole pominje Principa i njegove, a da je naučno koliko-toliko validan. Drugi je uobličavao sve to kadrovima, tušem, perom, dijalogom i citatima, prvim planom i ptičjom perspektivom, teškim koliko i težim slikama, mačem i ognjem. A boljeg doba od stogodišnjice Velikog rata nema – *Systemove Linije fronta* izlaze u istom ovom periodu, na podjednako velika vrata, i dotiču se pretežno tema rata i posledicama. *Atentat* je jedna prelepa oda uzroku.

Princip nije junačina. Štaviše, u toku samog akta pucanja na nadvojvodu, po Stanićevom prikazu, zatvara oči i za svaki slučaj skreće pogled. Potom poteže oružje na sebe. Naravno, niko od njegovih saradnika nije ništa veći junak od njega – ni Trifko Grabež, ni Nedeljko Čabrinović, ni Danilo Ilić, ni Ivo Kranjčević, ni Vaso Čubrilović... Sve su sami ljudi od krvi i mesa, kao i dubokog pogleda, istog onog pogleda koji vojnik sa PTSP-om ima godinama nakon krvavog rata. Pogleda koji će krasiti lica mnogih učesnika konflikta čija je prva iskra bila čin ovih Mladobosanaca. Samim tim je dodatno važno naglasiti to da Princip nije junačina. Stanićev lik ide da drmne koju rakiju pre samog akta povlačenja obarača, nervozan je, znoji se. Saradnici pokušavaju da se ubiju cijanidom, naravno bezuspešno, te da beže sa podjednako uzaludnim rezultatima. Ono što sledi je očekivano – suđenje, kazne, vešanja, samice, doživotna koliko i nedoživotna tamničenja, itd. I naravno, jedan svetski rat.

Koji čak nije ni fokus priče.

Veliki plus *Atentata* je izbor Van Hengela i Stanića da se drže priče o Principu i njegovim saradnicima. Jer umesto prežvakane storije o herojstvu malog čoveka ili propagandnog preispitivanja i istorijskog revizionizma, dobijamo jedan presek, vinjetu ličnih iskustava običnih ljudi koji su zbog neobične odluke bačeni u neobične situacije i koji, naravno, svršavaju na uobičajen način. Vidimo kako individua progresivno gubi sebe u okruženju kao što je sudnica (ona kafkijanska), zatvor (onaj ljubrikovski) ili san (onaj dalijevski). Osećamo emocije Čubrilovića kada prosipa dušu u sudnici, a osećamo i Principovo čelično držanje, koje kao da je izronilo odmah nakon hapšenja. Dotiče nas saosećanje Kranjčevića prema Čubriloviću i ostalima, boli nas pismo, svako pismo Danila Ilića majci, jezivo se nadvijaju vešala poginulih Srba u ime novozatvorenih zaverenika protiv austrijske krune. Svaka rečenica koju atentatori izgovaraju je nedvosmisleno potekla iz demosa, iz etnosa, teška je koliko i težaci koji je proizvode. Jednostavno, glavnim akterima ove priče nije dozvoljeno ni nekoliko trenutaka odmora, ni trunka saosećanja sa bilo koje strane. Ovo se, naravno, odražava i na čitaoca.

A čitalac mora da oseti ružno u aktu oduzimanja života prestolonasledniku i supsekventnog niza događaja. Austrijanci ne mogu a da ne budu ružni, oštih zuba, kukastih noseva. Stanić se ne libi da one odgovorne za aneksiju Bosne prikaže kao akrepe, a tu strada i lokalno pokoreno stanovništvo, barem ono lojalno novom gospodarar. Međutim, ni atentatori nisu preterano lepi. Svi su suvonjavi, razvaljeni, nema ih šaka jada. U jednom trenutku dvojica zaverenika gledaju pravo u čitaoca, kao da mu očima žderu dušu. Ono što će uraditi je gnusno, te i sami poprimaju gnusnost na sebe pre čina. Razgovori su mahom poslovne prirode: tebi bomba, tebi pištolj, tebi direkcije, tebi položaj podrške, itd. Nema tu mnogo ljubavi. Stanićeva Bosna ranog dvadesetog veka je jedno razorno mesto, gde su ljudi

definisani svojim manama, a upamćeni po vrlinama. I taj i takav Franc Ferdinand, ako se istorijski izvori uzmu u obzir, svoje zadnje uzdisaje posvetio je supruzi na samrti.

Atentat u *Atentatu* je komplikovana stvar. Jedino što je crno-belo jeste crtež; svaka situacija poseduje više strana, a relativizam je nemoguće izbeći. Od glavnih aktera, svi znaju ko su, znaju šta će upravo postati i nakon toga biti, i naravno lica, a ponajviše oči, otkrivaju ovaj prelazni period. Junaci koji postaju tim putem patnje drugih. I naravno, pravo junaštvo je spremnost upravo na tu patnju, na saznanje da je nekome smrknulo dok je tebi svanulo. Sve ostalo manje boli. Princip preživljava tuberkulozu, amputiranje ruke, bolove, ali to nije ništa naspram bola vešanih ljudi pred njegovom prvom ćelijom, ništa naspram bola koji su osetili prestolonaslednik i njegova supruga kada su dobili metak, naspram bola njihove dece koja su zbog njega ostala bez roditelja koliki god plemići bili. Uz to, ništa Principa ne boli toliko koliko nedostatak slobode, nedostatak dobre knjige u rukama i uverenja da su ostali dobro. Jer, na kraju krajeva, i nakon velikih činova, hrane nas male stvari.

Atentat: S one strane patnje ne pravda nikoga, ne daje ni junacima ni čitaocima jasnu stranu za odabir. Ne, ovaj strip isporučuje jednu zaokruženu priču o nekolicini mladih koji su zbog višeg cilja žrtvovali zrelost i starost. Jednu zaokruženu priču koja nema deseterce, niti bombastične epitete, koja nema topuze i sablje dimiskije, već je satkana od straha, emocija, pokidanih živaca, neverovatnih preokreta sa vrlo verovatnim posledicama. Istorijska i storijna uvezene jedna u drugu kao goblen. A sa one strane goblena... pa, zna se već...